

ΕΛΕΝΗ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

ΟΔΟΣΗΜΑ ΜΝΗΜΗΣ
ΜΝΗΜΟΝΙΑ ΤΕΧΝΗΣ

Επιτύμβια Επιγράμματα
του Γρηγορίου Ναζιανζηνού

Εισαγωγή-Μετάφραση-Σχόλια

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΓΡΑΦΗΜΑ

ΟΛΟΣΗΜΑ ΜΝΗΜΗΣ - ΜΝΗΜΟΝΙΑ ΤΕΧΝΗΣ

Επιτύμβια Επιγράμματα του Γρηγορίου Ναξιανζηνού

Ελένη Παπαδοπούλου

e-mail: sambrin1971@yahoo.gr

ISBN: 978-618-5271-93-0

1^η Έκδοση: Μάρτιος 2020

Copyright © ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΓΡΑΦΗΜΑ

Μακέτα εξωφύλλου: Νάγια Γούγου-Μητροπούλου

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΓΡΑΦΗΜΑ

ΣΤΡ. ΕΞΑΔΑΚΤΥΛΟΥ 5, 546 35 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Τηλ./Fax: 2310.248272, e-mail: grafima@grafima.com.gr

www.grafima.com.gr ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΓΡΑΦΗΜΑ

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση και γενικά η ολική ή μερική αναπαραγωγή του παρόντος έργου με οποιοδήποτε μέσο ή τρόπο, μηχανικό, ηλεκτρονικό, φωτοτυπικό και ηχογράφησης, ή όπως αλλιώς χωρίς προηγούμενη γραπτή άδεια του εκδότη.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή.....	7
---------------	---

A. Περί επιγράμματος

1. Από τις απαρχές του επιγράμματος ως τον Γρηγόριο Ναζιανζηνό.....	11
i. Η εξέλιξη του επιγράμματος.....	12
ii. Οι συλλογές επιγραμμάτων και η πρόσληψή τους από τον Γρηγόριο.....	14
iii. Η δεξίωση του ποιητικού έργου του Γρηγορίου από τους μεταγενέστερους.....	16
2. Τα επιτύμβια επιγράμματα του Γρηγορίου Ναζιανζηνού.....	19
i. Επιτύμβια επιγράμματα στη Νόννα.....	23
ii. Επιτύμβια επιγράμματα στον πατέρα, Γρηγόριο τον πρεσβύτερο.....	27
iii. Επιτύμβια επιγράμματα στον αδερφό του Καισάριο.....	30
iv. Επιτύμβια επιγράμματα στην αδερφή του Γοργονία.....	33

B. Τα δώδεκα επιτύμβια επιγράμματα στον Μ. Βασίλειο

1. Νεοελληνική απόδοση και πραγματολογικός σχολιασμός.....	37
2. Μετρική επισκόπηση.....	64

Γ. Το θέμα του θανάτου

1. Η θεολογική προσέγγιση του θανάτου από τους Καππαδόκες Πατέρες.....	69
2. Ο θάνατος στον Γρηγόριο Ναζιανζηνό.....	75
Αντί Επιλόγου	81
Βιβλιογραφία.....	95

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

«εν μέρει εθνικός, κ' εν μέρει χριστιανίζων¹» με αυτόν τον στίχο ο Καβάφης χαρακτηρίζει τον Μυρτιά, Σύρο σπουδαστή στην Αλεξάνδρεια, και η αντιφατικότητα των δύο ιδιοτήτων οδηγεί στα *αυλάκια του μυαλού* μας στον θεολόγο και ιεράρχη Γρηγόριο Ναζιανζηνό με την ποιητική ιδιοσυγκρασία που αρδεύτηκε από τα νάματα της αρχαιοελληνικής γραμματείας. Ο Γρηγόριος έχοντας αποκτήσει μια βαθιά ρητορική θωράκιση κατά τη διάρκεια των σπουδών του στα μεγάλα πνευματικά κέντρα του 4^{ου} αιώνα μ.Χ. μετουσίωσε τις γνώσεις και τις δεξιότητές του σε ρητορικούς λόγους με επικήδειο χαρακτήρα και τους εκφώνησε προς τιμήν των αγαπημένων του προσώπων. Οι λόγοι αυτοί αποτέλεσαν τις απαρχές ενός καινοφανούς γραμματειακού είδους, του χριστιανικού εγκωμίου, επιδράσεις του οποίου ανιχνεύουμε στα επιτύμβια επιγράμματά του. Ο Ναζιανζηνός είναι ο πρώτος χριστιανός ποιητής που χρησιμοποίησε την επιτάφια επιγραμματική ποίηση και λόγω της εσωστρέφειάς του αλλά και λόγω της εσχατολογικής προοπτικής του Χριστιανισμού, που καλ-

¹ Ο στίχος προέρχεται από το ποίημα «*Τα Επικίνδυνα*», βλ. Κ. Καβάφης, *Ποιήματα 1897-1933*, Ίκαρος, 1984

λιεργεί τη ροπή με την ενασχόληση του θανάτου.

Η επιλογή του συγκεκριμένου θέματος προδιαγράφηκε από την ενασχόληση με το έργο του Γρηγορίου Ναζιανζηνού στο πλαίσιο των μεταπτυχιακών μαθημάτων της καθηγήτριας του τμήματος Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του Α.Π.Θ., κ. Άννας Κόλτσιου-Νικήτα και του ειδικότερου προσωπικού ενδιαφέροντος για την ποίηση, και ιδιαίτερα την επιγραμματική. Κατά τη μελέτη του ποιητικού έργου του Γρηγορίου αναδείχτηκε η αισθαντικότητα της ψυχής του που τον οδήγησε στην ποιητική δημιουργία και οιστρηλατήθηκε από τους συνεχείς θανάτους των προσφιλών του προσώπων και τη ματαιότητα της παρούσας ζωής. Καλλιέργησε με επιτυχία το επιτύμβιο επίγραμμα που, αν και έμεινε πιστός στις προδιαγραφές του ελληνιστικού παρελθόντος του, το μετεκαίνωσε, διαμορφώνοντας μια νέα ποιητική εμφάνιση με χριστιανικό ένδυμα και ρητορικά χαρακτηριστικά.

Η πρόσληψη, λοιπόν, του αρχαιοελληνικού και ελληνιστικού επιγράμματος από τον Γρηγόριο σηματοδότησε και τη δική του επιγραμματική παραγωγή, που με τη σειρά της μεταλαμπαδεύτηκε στους μεταγενέστερους ποιητές, και μάλιστα, σε σύγχρονους νεοέλληνες ποιητές. Στην παρούσα εργασία εξετάζονται μακροσκοπικά, και με έμφαση κυρίως στο περιεχόμενο, τα επιτύμβια επιγράμματα στη Νόννα, τον πατέρα του Γρηγόριο, τον αδελφό του Καισάριο και την αδελφή του Γοργονία. Διεξοδική ανάλυση

γίνεται στα δώδεκα επιγράμματα προς τον φίλο του Μ. Βασίλειο, για τα οποία επιχειρήσαμε, εκτός από τη νεοελληνική απόδοσή τους και τον πραγματολογικό σχολιασμό, και μία επισκόπηση των βασικότερων μετρικών επιλογών του ποιητή.